

Zienswijze op ontwerp Omgevingsvisie Leiden 2040 (1.1)

Communicatie: Wim Scholten mobiel: 0651 137 163

Bankrekening NL29 INGB 0007612058 |

www.houtkwartier.com | communicatie@houtkwartier.com | Twitter @Houtkwartier

Aan: College van Burgemeester en wethouders en de gemeenteraad van Leiden
Postbus 9100
2300 PC Leiden

Datum: 14 mei 2021

Betreft: Zienswijze/inspraak op Omgevingsvisie 2040 versie 1.1. Zaak Z/20/3247588

Geacht college van Burgemeester en Wethouders,

Hierbij dient ondergetekende, namens de wijkvereniging Houtkwartier, zijn zienswijze in naar aanleiding van de omgevingsvisie Leiden 1.1 met referentie 21.0156 ter inzage gelegd van 2 april 2021 tot en met 15 mei 2021. Deze zienswijze heeft betrekking op de omgevingsvisie voor de gehele stad Leiden. Namens het bestuur van de wijkvereniging Houtkwartier vertegenwoordig ik het belang van de wijk Houtkwartier.

De Omgevingsvisie Leiden beschrijft hoe de stad er in 2040 uit moet zien. De visie bestrijkt een groot aantal aspecten van de ruimtelijke inrichting in hun samenhang en vormt de basis en is toetssteen voor verdere ruimtelijke plannen.

De thans voor zienswijzen voorliggende versie 1.1 van de Omgevingsvisie kent een perspectief dat wij op zich kunnen onderschrijven. Investeren in (internationale) kennis en (historische) cultuur en het realiseren van een duurzame, leefbare en innovatieve stad waar plek is voor iedereen staat wat ons betreft centraal. Dat de gemeente dit uitwerkt naar een groen-blauw raamwerk, een aantrekkelijk vestigingsklimaat, duurzame mobiliteit en aandacht voor de bodem als fundament is ook logisch.

In het vervolg zijn onze bezwaren tegen de voorliggende Omgevingsvisie versie 1.1 beschreven.

Een samenvatting van de bezwaren is door de gezamenlijke Leidse wijkverenigingen en belangenverenigingen beschreven in het document Manifest / Zienswijze op Omgevingsvisie 2040 versie 1.1. Zaak Z/20/3247588

Bezwaar 1: Algemeen

- **Te weinig concreet en onvoldoende toetsbaar**
- **Stel streefwaarden vast voor 2040**
- **Stel een afwegingskader vast om tegenstrijdige belangen te kunnen afwegen**

Hoewel wij de visie en de daarin vastgelegde ambitie in belangrijke mate kunnen onderschrijven zijn wij van mening dat deze onvoldoende concreet en in te weinig toetsbare termen wordt ingevuld. Het gemeentebestuur gaat er ten onrechte van uit dat alle doelen zijn te verwezenlijken en miskent daarbij de noodzaak van soms pijnlijke keuzes. Wij zouden de omgevingsvisie graag aangevuld willen zien met concretere targets voor bijvoorbeeld natuur/groen en CO2 reductie en een duidelijk afwegingskader in geval van strijdige doelen. Het maken van afwegingen tussen verschillende

waarden zou niet per individueel omgevingsplan moeten worden gemaakt maar in de omgevingsvisie al van duidelijke kaders/uitgangspunten moeten zijn voorzien. Het ontbreken van streefwaarden voor 2040 en een afwegingskader bij strijdigheid van doelen vinden wij een groot gemis aan deze omgevingsvisie.

Bezwaar 2: Vestigingsklimaat

- **De woningbouwopgave is te groot en te sterk gericht op hoogbouw**
- **Maak afspraken over een andere ruimtelijke verdeling van de woningbouwopgave in de regio**
- **Heroverweeg de hoogbouw visie**
- **Maak daadwerkelijk werk van integraal bouwen**
- **Onderzoek de impact van thuiswerken op de eisen aan woningen en de woonomgeving**

De komende jaren komt het accent zwaar te liggen op woningbouw. Leiden wil inzetten op zo'n 8000 extra woningen in 2040. Deze opgave is zeer ambitieus te noemen. Het zorgt voor verdere verstedelijking van de stad en gaat sterk ten koste van de functie groen in het Centrum en in het stationsgebied. Prognoses van het CBS wijzen op een aanmerkelijke afname van de groei van het aantal huishoudens in de komende decennia t.o.v. de afgelopen 25 jaar. Daar komt bij, dat Leiden reeds nu een van de dichtst bevolkte steden is van Nederland

Wij roepen de gemeente daarom op tot een herbezinning op de woningbouwopgave. Gezien de met de klimaatverandering toenemende kwetsbaarheid van onze regio, de congestie op het spoor en de verbindingswegen in onze regio, en criteria van duurzame leefbaarheid, zijn wij van mening dat het verstandiger is de enorme woningbouwopgave waartoe onze regio zich heeft verplicht op een andere manier ruimtelijk te verdelen.

In plaats van een verdere verstedelijking van de regio en een verdere verdichting van de dichtstbevolkte steden, met grote negatieve gevolgen voor de toekomstige leefbaarheid, zou de woningbouwopgave ook ingezet kunnen worden om de agglomeratiekracht van kleinere steden in de regio te versterken. Die steden hebben bijv. hun lokale ziekenhuizen zien verdwijnen. Met een andere ruimtelijke verdeling van de woningbouwopgave kunnen er juist voor die steden nieuwe kansen ontstaan om weer een hoogwaardig voorzieningenniveau te bieden voor hun inwoners en daarmee ook nieuwe bedrijvigheid te trekken.

Om de woningbouwopgave te realiseren wordt gekozen voor meer hoogbouw m.n. langs het spoor. Maatregelen als groen op daken en verticaal groen aan gevels moeten de indruk wekken, dat er door het realiseren van dergelijke wooncomplexen meer groen zal bijkomen. De positieve effecten van meer natuur/groen (zoals het tegengaan van verdroging, infiltratie- en bergingscapaciteit) treden hier echter niet op. Daar komt bij dat hoogbouw niet tot meer recreatiemogelijkheden, ontstaan van ontmoetingsmogelijkheden e.d. zal leiden. Liever zien wij woningbouwvormen van beperktere hoogte waarbij minder windcirculatie zal optreden, meer variatie in bouw ontstaat en meer vormen van groen op straatniveau mogelijk zijn. Er zijn vele voorbeelden van compacte woningbouw met veel minder woonlagen, die juist wel een mensvriendelijke en groene woonomgeving kunnen bieden. Wij wijzen ook nog op de relatief hoge investeringskosten bij met name hogere woningbouw (als gevolg van aanvullende eisen bij hoogbouw en hogere stichtingskosten).

We vragen de gemeente om een heroverweging van de hoogbouwvisie. Bij de keuze ten gunste van hoogbouw bepleiten wij bovendien het hanteren van een stringente kwaliteitstoets hoogbouw (met eisen t.a.v. te realiseren groen rond woontorens, zichtlijnen vanuit de omgeving e.d.).

Verder vragen we de gemeente om daadwerkelijk werk te maken van integraal bouwen. Er wordt gezorgd voor passende voorzieningen. Verkeer, parkeren, leefbaarheid, fijnstof en geluid worden

niet meer per afzonderlijk plan beoordeeld maar voor een veel groter gebied. Dit betekent ook dat bij bouwplannen voldaan wordt aan alle wettelijke normen. Er worden geen ontheffingen aangevraagd.

Post-corona

Gezien de enorme druk op de ruimte in de stad, dient de Omgevingsvisie meer aandacht te besteden aan de gevolgen van de post-corona ontwikkeling naar veel meer thuiswerken voor de vraag naar kantoorruimte in en om de stad. Hoeveel kantoorruimte valt er vrij voor woningbouw? En wat betekent de toename van thuiswerken voor de eisen die bewoners stellen aan de kwaliteiten van hun woning en hun woonomgeving?

Bezwaar 3: Groenvoorziening

- **De ambitie voor wat betreft het groen is teleurstellend**
- **Boom verwijderd betekent nieuwe boom aangeplant in de wijk binnen 1 jaar**

Het bomenbestand c.q. de hoeveelheid natuur per inwoner blijft in Leiden sterk achter bij andere steden. Meer ruimte voor bomen en groen is omwille van de leefbaarheid en recreatie ons inziens geboden. Voor wat betreft het Houtkwartier kan het laankarakter van de Rijnburgerweg worden versterkt, als deze (tussen Dellaertweg en Posthofrotonde) verkeersluw wordt gemaakt en daar ruimte voor meer bomen en meer groen komt. Ook pleiten wij voor realisatie van het plan om vanuit het Houtkwartier de groene corridor naar het Singelpark te voltooien. Meer groen in de stad zou bovendien vooral op straatniveau moeten ontstaan om een bijdrage te kunnen leveren aan bodemvitaliteit, biodiversiteit, schaduwwerking, infiltratie- en bergingscapaciteit. Dak- en gevelgroen, waarop nu wordt gekoerst, voorzien hier niet in.

Ambities voor Groenvoorziening

1. Leiden breidt het areaal aan gemeentelijke natuur uit
 - a. Bij uitbreiding van het aantal woningen wordt per extra inwoner minimaal 75 m2 extra groen aangelegd (NB Leiden heeft nu 63 m2 groen per hoofd van de bevolking)
 - b. In 2030 is de gemeentelijke natuur uitgebreid naar 69 m2 per hoofd van de bevolking
 - c. in 2040 is de gemeentelijke natuur uitgebreid naar 75 m2 per hoofd van de bevolking
2. Leiden beschermt het bestaande openbaar groen in de parken. Deze krijgen een beschermde monumentale status.
3. Leiden garandeert dat openbaar groen openbaar blijft en dat de toegankelijkheid niet wordt beperkt tot specifieke doelgroepen
4. Leiden laat de biodiversiteit aantoonbaar toenemen (conform eerdere adviezen van de Leidse Milieuraad in 2020)
 - a. Leiden hanteert een duidelijke definitie van biodiversiteit
 - b. Leiden maakt de ambities voor het laten toenemen van de biodiversiteit SMART
 - c. Leiden zet een meetprogramma op voor het monitoren van de voortgang van de toename van de biodiversiteit
 - d. Boom verwijderd betekent nieuwe boom aangeplant in de wijk binnen 1 jaar

Bezwaar 4: Energietransitie

- **De ambities worden tot nu toe onvoldoende waargemaakt**
- **De complexiteit en benodigde projectorganisatie voor de energietransitie worden onderschat zowel binnen de gemeentelijke organisatie als in de wijken**
- **Voor de gemeente Leiden is het zaak lering te trekken uit de historie van het WBR. In het eindrapport van de Raadsenquête Warmtebedrijf Rotterdam zijn er grote vraagtekens geplaatst bij de kennis en competenties van de gemeente om grip te houden op een complex project als het WBR. Die zorg kan de gemeente Leiden zich ook aantrekken.**

- Met de Leiding door het Midden zijn grote maatschappelijke en financiële belangen én risico's gemoeid.
- De energietransitie steunt te sterk op gebruik van restwarmte en de aanpak daarvan is te risicovol
- Er bestaat een volstrekt incompleet beeld van de kosten van verschillende mogelijke oplossingen en de opbouw van deze kosten
- Een grootschalig warmtenet vraagt een grootschalig distributienet in de stad met hoge kosten, groot risico op kostenoverschrijdingen en vertragingen, langdurig afgesloten straten, graafwerkzaamheden etc.
- Volg een meersporenbeleid voor de toekomstige energie infrastructuur. Het is noodzakelijk om de verschillende mogelijke oplossingen op een transparante manier tegen elkaar af te wegen.
- Voorziene warmtekavels zijn te groot
- Belangen van bewoners, eigenaren en huurders en de maatschappelijke acceptatie zijn onvoldoende geborgd (keuzevrijheid (wat en wanneer), duurzaamheid, betaalbaarheid, betrouwbaarheid)
- Je moet voor elke woning/gebouw bekijken hoe je die kunt optimaliseren in relatie tot de keuze van een mogelijke oplossing. Stel de woning/het gebouw bij het maken van keuzes centraal in relatie tot het gewenste comfort en de te maken kosten voor het gewenste comfort
- De energietransitie is een van de grootste projecten van na WOII en de rijksoverheid benadrukt keer op keer dat de participatie van de burgers essentieel is. Daarom dient in de omgevingsvisie expliciet te worden vermeld en onderbouwd hoe de participatie van bewoners, eigenaren en huurders wordt geborgd.
- De bescherming van bodem en drinkwater is nodig; het bodemgebruik moet worden gereguleerd
- Koester het bestaande gasnet totdat bewezen alternatieven beschikbaar komen en als reële optie voor een toekomstig waterstofnet (of andere klimaatneutrale, gasvormige energiedragers).
- Bij de Energie Hubs gaat het nu vooral om ruimtereserveringen. Op deze locaties worden grote hoeveelheden data uitgewisseld. Privacy bescherming en beveiliging van data zijn kritische issues, die nog niet zijn benoemd
- Maak een pas op de plaats om een volledig beeld te krijgen van de toekomstige situatie met een bijbehorend transparant beeld van de kosten.

Ambities

In relatie tot de energietransitie formuleert de Omgevingsvisie de volgende ambities:

- "In 2040 is de gezondheidswinst toegenomen door schonere lucht"
- "In 2040 is de uitstoot van broeikasgassen afgenomen."
- "In 2040 is de bebouwde omgeving van Leiden voor een groot deel aardgasvrij. Duurzame elektriciteit wordt binnen de stad vooral opgewekt met zonnepanelen. Het overige deel zal, gezien de beperkte ruimte in de stad, vooral van buiten de stad moeten komen."

Concrete streefwaarden en ijkpunten voor de jaren tussen nu en 2040 ontbreken.

- De overkoepelende ambitie voor CO₂ -reductie: 40% reductie in 2030 (ten opzichte van de uitstoot in 1990) is meetbaar geformuleerd en komt overeen met de Europese CO₂ -reductiedoelstelling voor 2030. Wel is deze minder ambitieus dan de nationale doelstelling van 49% CO₂ -reductie in 2030. Deze doelstelling is op landelijk niveau inmiddels bijgesteld naar 55% reductie van CO₂-emissies in 2030 ten opzichte van 1990, in lijn met het besluit van

de Europese Commissie (Europese klimaatwet). Wel constateert CE Delft dat er voor het jaar 2020 (in tegenstelling tot veel andere gemeenten) geen doelstelling is geformuleerd.

- De doelstelling voor energiebesparing (1,5% reductie per jaar) in de gemeente Leiden komt wel precies overeen met de landelijke doelstelling voor energiebesparing. Hierbij valt op dat de doelstelling waar de gemeente het meeste invloed op heeft, namelijk de energiebesparing in de eigen gemeentelijke organisatie, niet ambitieuzer is geformuleerd dan de doelstelling die voor de gehele gemeente geldt.
- Het doel voor hernieuwbare energieopwekking is met 20% in 2020 in lijn met de EU doelstelling, maar een stuk ambitieuzer dan de nationale doelstelling van 14% hernieuwbare energieopwekking in 2020. Daarbij moet echter worden aangetekend dat de doelstelling is geformuleerd op regionaal niveau, met andere woorden, voor het behalen van deze doelstelling is Leiden (groten)deels afhankelijk van omliggende gemeenten.

Met de energietransitie van Leiden gaat het niet voorspoedig. De gemeente ligt niet op koers met de eerder geformuleerde doelstellingen op het gebied van CO₂-reductie, energiebesparing en hernieuwbare energie. In de Omgevingsvisie ontbreekt het aan reflectie op de behaalde resultaten tot 2020 en aan herijking van de doelstellingen in termen van kwantitatieve streefwaarden voor 2040 met tussentijdse mijlpalen om de voortgang van het beleid te kunnen beoordelen.

CE Delft signaleerde al dat het de gemeente Leiden niet ontbreekt aan ambitieuze doelstellingen, maar tekort schiet in de projectmatige uitvoering en het gestructureerd monitoren van de voortgang, waardoor inzicht in de doeltreffendheid en kosteneffectiviteit van beleidsmaatregelen ontbreekt.

Voor verdere details over onze Zienswijze op de Energietransitie zie de bijlage bij deze brief

Bezwaar 5: Mobiliteit

- **De beste manier om de bereikbaarheid in alle richtingen en de leefbaarheid van de stad duurzaam te verbeteren, is door de LRN en het spoor op meer plaatsen te ondertunnelen.**
- **De gemeente dient op diverse plekken maatregelen te treffen om de leefbaarheid te verbeteren en te voldoen aan de wettelijke normen voor geluid en fijnstof**

De ambities van de gemeente om autogebruik te ontmoedigen, om lopen en fietsen te stimuleren, en om OV-gebruik en deelmobiliteit te faciliteren zijn lovenswaardig.

De Omgevingsvisie gaat echter voorbij aan de grote ruimtelijke barrières van de spoordijk, de gelijkvloerse spoorwegovergangen en de gelijkvloerse tracédelen van de Leidse Ring Noord die de stad opknippen in geïsoleerde kavels en de ruimtelijke ontwikkelpotentie frustreren. De Leidse Ring Noord is ontworpen op een soepele afwikkeling van het verkeer in oost-west richting, maar vormt tegelijkertijd een enorm obstakel voor de afwikkeling van snel én langzaam verkeer in noord-zuid richting en is voor omwonenden een bron van geluidhinder en luchtverontreiniging. De beste manier om de bereikbaarheid in alle richtingen en de leefbaarheid van de stad duurzaam te verbeteren, is door de LRN en het spoor te ondertunnelen. Er zijn inmiddels volop voorbeelden in andere steden die zulke radicale projecten hebben gerealiseerd en daarmee enorme leefbaarheidsbaten (sociale cohesie, gezondheidswinsten, meer groene openbare ruimte) hebben gerealiseerd. Die projecten laten ook zien dat de leefbaarheidsbaten in de MKBA-methodiek structureel zwaar worden onderschat. Het is teleurstellend dat de Omgevingsvisie in dit verband weinig visie toont en zich tot in de verre toekomst neerlegt bij een verkaveling van de stad in slecht verbonden stadsdelen. Leiden is meer dan de oude binnenstad. De Omgevingsvisie brengt voor de bewoners buiten de binnenstad geen wenkend perspectief.

Op diverse plekken in de stad (b.v. Willem de Zwijgerlaan, Morsweg en Rijnsburgerweg) is de leefbaarheid in het geding. De wettelijke normen voor geluidsoverlast en fijnstof worden overschreven. Dat wordt opgelost door ontheffing te vragen van de wettelijke normen. De gemeente dient op de betreffende plekken maatregelen te treffen om weer aan de wettelijke normen te voldoen b.v. door een reductie van het gemotoriseerde verkeer.

Bezwaar 6: Burgerparticipatie

- **Het gaat niet om de kwantiteit maar om de kwaliteit van de participatie**
- **De gemeente dient daadwerkelijk gebruik te maken van de kennis en ervaring van de bewoners van de stad.**
- **Wij pleiten voor een inhoudsvolle en tijdige participatie van bewonersverenigingen en van belangenverenigingen bij de uitwerking van de omgevingsvisie en de ontwikkeling van alle verdere plannen.**

Het behalen van de afgesproken aantallen nieuwbouwwoningen zal ten koste gaan van andere wensen ten aanzien van de ontwikkeling en inrichting van de stad. Wij herhalen daarom de dringende aanbeveling van de Rekenkamercommissie om krachtig te sturen op het betrekken van alle stakeholders, inclusief bewoners, bij alle ontwikkelingen in de stad en de directe omgeving. Wij hebben geconstateerd dat er in Leiden volop participatieruimte is voor de projectontwikkelaars, maar niet voor de bewoners die moeten leven met de gevolgen van de ontwikkelingsplannen voor hun wijk. De bewoners van Leiden verdienen meer participatie dan eenzijdig geïnformeerd te worden door de gemeente nadat alle ontwerpkeuzen al zijn gemaakt. Daarbij gaat het niet om de kwantiteit maar om de kwaliteit van de participatie. De participatiegraad en de kwaliteit van de participatie moeten omhoog, als de gemeente draagvlak wil verwerven voor haar ingrijpende stedelijke ontwikkelingsplannen. De gemeente dient daadwerkelijk gebruik te maken van de kennis en ervaring van de bewoners van de stad.

Wij pleiten voor een inhoudsvolle en tijdige participatie van bewoners(verenigingen) en belangenverenigingen bij de uitwerking van de omgevingsvisie en alle verdere plannen. Dit betekent: niet pas starten met inspraak op het moment dat de gemeente de plannen reeds opgesteld heeft en er nauwelijks nog ruimte is voor verandering op aangeven van de wijken/bewoners en belanghebbenden. De inspraak zou moeten beginnen bij het formuleren van de probleemstelling. Vervolgens is het zaak om overeenstemming te bereiken over de feiten en cijfers. Daarna kan je gezamenlijk oplossingen en alternatieven bedenken en evalueren.

Ik verzoek u om met onze zienswijze rekening te houden bij de definitieve vaststelling van de Omgevingsvisie 2040.

Met vriendelijke groet,

Wim Scholten
Voorzitter wijkvereniging Houtkwartier
mob +31 651 137 163

Bijlage bij Zienswijze Omgevingsvisie 2040 versie 1.1. Zaak Z/20/3247588

Details bij bezwaar 4: Energietransitie

Projectorganisatie

De energietransitie is een groot en bijzonder complex traject met een groot aantal betrokken partijen en belanghebbenden. De deadline voor dit project is het jaar 2050. In de loop der jaren zullen nieuwe technieken en nieuwe oplossingen beschikbaar komen. Deze moeten op een beheersbare manier worden ingevoerd.

Binnen Leiden is het niet alleen de gemeente, die een rol heeft te vervullen. Ook de wijken en elke bewoner, eigenaar en huurder hebben een rol.

Op diverse niveaus moet een plan van aanpak worden gemaakt. Het gaat daarbij om:

- De regio
- De gemeente
- Elke wijk
- Elke bewoners, eigenaar en huurder

Via het plan van aanpak moet de rolverdeling worden vastgesteld. Er moet worden bepaald wie verantwoordelijk is voor wat. Communicatie, participatie en een goede samenwerking tussen alle betrokken partijen zijn cruciaal.

Veel bewoners, eigenaren en huurders zullen ondersteuning nodig hebben bij de uitvoering van hun rol.

Voor de gemeente Leiden is het zaak lering te trekken uit de historie van het WBR. In het eindrapport van de Raadsenquête Warmtebedrijf Rotterdam zijn er grote vraagtekens geplaatst bij de kennis en competenties van de gemeente om grip te houden op een complex project als het WBR. Die zorg kan de gemeente Leiden zich ook aantrekken.

Met de Leiding door het Midden zijn grote maatschappelijke en financiële belangen én risico's gemoeid. De aansluiting op restwarmte uit Rotterdam vraagt een enorme upfront investering met een groot lock-in risico. De upfront investering die nodig is voor het project moet over een termijn van circa 40 jaar worden terugverdiend. Daarover wordt al een besluit genomen op een moment dat er nog geen enkele zekerheid is over de beschikbaarheid, de technologie en de kosten van duurzame warmtebronnen in de toekomst, inclusief de kosten om woningen geschikt te maken, en over de toekomstige ontwikkeling van de vraag (qua kwantiteit, temperatuurniveaus en ruimtelijke distributie). Anders gezegd: de gemeente neemt een gigantische hypotheek op de toekomst en wentelt het risico daarvan af op haar burgers.

In de situatie van gebruik van restwarmte vanuit Rotterdam is er niet alleen een grote warmwaterleiding nodig van Rotterdam naar Leiden en omgeving. Dan is er ook een grootschalig distributienet nodig in de stad. Op dit moment zijn in Leiden en omgeving een 12.000 adressen op een dergelijk distributienet aangesloten. Voor de toekomst wordt voorzien, dat in Leiden 36.000 adressen worden aangesloten. Dat is een grote uitbreiding. We hebben het dan over een grootschalige hoge temperatuur warmtenet. Alle nieuwe adressen moeten worden aangesloten. Dit vergt ook veranderingen binnenshuis. Dit brengt hoge kosten met zich mee. Het leidt tot grote overlast in de stad. De ervaring is dat dergelijke projecten moeilijk te beheersen zijn. Er is vaak sprake van grote tijdsoverschrijdingen en grote overschrijdingen van de begrote kosten. Bovendien is het resultaat vaak minder dan afgesproken.

Waar voorts geen aandacht aan besteed is, is de praktische uitvoerbaarheid. Wij beschikken niet over de aantallen installateurs, aannemers, service medewerkers etc., die nodig zullen zijn voor een operatie van een dergelijke omvang.

Complexiteit

In meerdere opzichten is de energietransitie een bijzonder complexe operatie.

- Veel verschillende soorten betrokken partijen:
 - Rijk, provincie, regio, gemeente, wijk
 - Infrabeheerders (gasnet, warmtenet, elektriciteitsnet)
 - Leveranciers (gas, elektriciteit, warmte (met verschillende temperaturen) en waterstof)
 - Bewoners, eigenaren en huurder
- Veel verschillende mogelijke oplossingen (autonoom of collectief)
- Nieuwe ontwikkelingen

Er is sprake van interactie tussen een woning/gebouw en een mogelijke oplossing.

- Niet elke oplossing is geschikt voor elke woning/gebouw
- Het kunnen toepassen van een bepaalde oplossing vereist al dan niet bepaalde maatregelen aan een woning of gebouw

De variëteit in woningen en gebouwen is groot. Dit hangt b.v. samen met het bouwjaar en de grootte van de woning. Sociale factoren spelen ook een belangrijke rol b.v. het aantal personen in een woning/gebouw, de wijze van gebruik, het gewenste comfort. Koeling wordt steeds belangrijker.

Je moet voor elke woning/gebouw bekijken hoe je die kunt optimaliseren in relatie tot de keuze van een mogelijke oplossing. Stel de woning/het gebouw bij het maken van keuzes centraal in relatie tot het gewenste comfort en de te maken kosten voor het gewenste comfort

Gezien de natuurschaarste in de regio en de enorme verstedelijkingsdruk op de omgeving van Leiden vragen wij de gemeente om de ontwikkeling van zon- en windparken in het buitengebied te bestrijden. De gemeente zou absolute prioriteit moeten geven aan de benutting van het beschikbare dakoppervlak in de gebouwde omgeving voor zon-PV, te beginnen met het gemeentelijke vastgoed.

Bewoners, eigenaren en huurders

De gemeente dient de belangen van de bewoners, eigenaren en huurders te borgen. Het gaat daarbij om de beschikbaarheid van duurzame energie, de betrouwbaarheid van de levering en betaalbaarheid.

Verder is keuzevrijheid een belangrijk item. Het gaat dan om 3 verschillende keuzes n.l. 1) de keuze van de leverancier van warmte, 2) transparantie bij en een vrije keuze uit toekomstige mogelijke oplossingen en 3) de tijdlijn voor het maken van stappen naar de toekomstige oplossing

De energietransitie is een van de grootste projecten van na WOII en de rijksoverheid benadrukt keer op keer dat de participatie van de burgers essentieel is. Daarom dient in de omgevingsvisie expliciet te worden vermeld en onderbouwd hoe de participatie van bewoners, eigenaren en huurders wordt geborgd.

Restwarmte, warmtenetten en warmtewet

Het gebruik van restwarmte uit Rotterdam is de hoeksteen van de Leidse energietransitie. De gemeente Leiden heeft zich daartoe gecommitteerd aan de zogenoemde Leiding door het Midden van WarmtelinQ+, die beheerd zal worden door Gasunie. **Geconstateerd wordt dat de Gasunie nog geen enkele ervaring heeft met warmtetransport en –distributie.**

We stellen vast dat de huidige bronnen van restwarmte in Rotterdam verre van duurzaam zijn en dat de duurzame beschikbaarheid van die restwarmte niet is gegarandeerd. Daarom is het zaak nieuwe, duurzame warmtebronnen te ontsluiten.

In de Omgevingsvisie wordt, vooruitlopend op de nieuwe warmtewet, alvast gemeld: “Het bestaande stadswarmtenet wordt verder uitgebreid en verduurzaamd. Doordat het stadswarmtenet open wordt gesteld voor meerdere bronnen, vormt het de ruggengraat van het duurzame energienetwerk.” Hoe meer bronnen en hoe diverser die bronnen, hoe beter voor de leverbetrouwbaarheid en voorzieningszekerheid. Dat is de theorie. In de praktijk ligt dat voor een warmtenet echter niet zo eenvoudig als voor een elektriciteits- of een gasnet. Bij warmtebronnen hebben we te maken met verschillende temperatuurniveaus en met veel hogere kosten voor het aankoppelen van nieuwe bronnen dan bij gas of elektriciteit. In vergelijking met een gasnet is de aanleg van een warmtenet per lengte-eenheid ten minste een factor 2 à 3 duurder en is een warmtenet niet flexibel.

De warmtekavels die de gemeente wil aanwijzen zijn veel te groot en doen geen recht aan de heterogeniteit van de gebouwde omgeving in de meeste wijken. De grootschalige top-down benadering van de Zuid-Hollandse warmerotonde, die door de provinciale en gemeentelijke bestuurders wordt omarmd, is een recept voor grootschalige verspilling. De warmteverliezen van een grootschalig hogetemperatuurwarmtenet zijn enorm (conservatieve schattingen gaan uit van 25 à 30%), wat noodzaakt tot bijplaatsen van (gasgestookte) boosters om de temperatuur onderweg op te vijzelen, en ook de energiebehoefte voor het verpompen van heet water over lange afstanden mag niet onderschat worden.

Het is niet logisch om hoge- en lage-temperatuurbronnen in één warmtenet te koppelen.

Gezien het gebrek aan flexibiliteit van grootschalige warmtenetten, is het veel verstandiger warmtenetten kleinschalig te ontwikkelen, op het niveau van wooncomplexen, straten en buurten. Lagetemperatuurwarmtebronnen worden bij voorkeur lokaal benut met een lokaal warmtenet dat is ontworpen op de karakteristieken van de gebouwenvoorraad van de specifieke warmtekavel.

Het besluit over die upfront investering wordt genomen op een moment dat het nog totaal onduidelijk is welke duurzame warmtebronnen op termijn de huidige niet-duurzame bronnen gaan vervangen en hoe de warmtevraag zich ontwikkelt. De gemeente doet er verstandiger aan eerst kleinschalige projecten te faciliteren en zo ervaring op te doen met verschillende warmtebronnen en verschillende typen distributienetten. Op termijn kunnen die kleinschalige netten naar elkaar toegroeien en verbonden worden om meer leveringszekerheid te bieden voor alle gebruikers.

De warmtemarkt in Nederland heeft zich nog niet ontwikkeld. Dat heeft onder meer te maken met de grote technologische dynamiek en dito onzekerheden. Het is een illusie te denken dat die onzekerheden van snel voorbijgaande aard zullen zijn. Het is in elk geval een veeg teken dat private investeerders terugschrikken voor de enorme risico's en onzekerheden. En als private investeerders wél instappen, moeten we ons realiseren dat zij voor het nemen van die grote risico's een navenante risicoconforme beloning zullen eisen.

“Het bedrag dat een gemiddeld Nederlands huishouden kwijt is aan stadswarmte voor verwarming en douchen is Euro 1141 per jaar. Dat is exclusief het huren van de afleverset, zoals de installatie bij stadswarmte heet. Volgens voorlichtingsorganisatie Milieu Centraal betalen Nederlanders, die stoken op aardgas, zo'n Euro 980 per jaar, waarbij het onderhoud van de cv-ketel niet wordt meegerekend”. (TNO onderzoek; FD 30 april).

In Nederland zijn de huidige klanten van warmtenetten in elk geval veel duurder uit dan in andere landen. Voor dezelfde hoeveelheid warmte betalen Nederlandse warmtegebruikers 15% tot 55% meer dan in Duitsland en de Scandinavische landen. De tarieven in die andere landen zijn gebaseerd op de kostprijs: ze zijn transparant en er zijn benchmarks. Het niet-meer-dan-anders (NMDA) principe dat in Nederland wordt gehanteerd, met aardgas als referentie, is geen transparante basis voor de tarieven die warmteafnemers moeten betalen en de gasprijs is uiteraard geen houdbare

referentie voor de warmtetarieven. Wat we ook kunnen leren van het buitenland is dat de tarieven in gebieden waar geen aansluitplicht geldt, lager zijn dan in gebieden waar aansluiting verplicht is. Hoe ontevreden de Nederlandse klanten van warmtenetten ook zijn, zij kunnen geen kant op: zij zijn met huid en haar overgeleverd aan de lokale/regionale warmtemonopolies, die volgens de nieuwe warmtewet op een concessie termijn van 30 jaar mogen rekenen. In het Nederlandse systeem ontbreekt het volkomen aan prikkels voor de warmtemonopolist om zijn kosteneffectiviteit te verbeteren.

Het is de vraag welke rol de gemeente kan spelen in het beschermen van haar burgers als *captive users* van lokale/regionale warmtemonopolies. Gezien haar commitment aan WarmtelinQ+ besteedt de gemeente Leiden die verantwoordelijkheid maar al te graag uit aan een partij als Gasunie, die nog geen enkele ervaring heeft met warmtetransport. Binnen WarmtelinQ+ heeft de gemeente in elk geval geen regierol. Maar ook voor lokale warmtenetten geldt: heeft de gemeente wel voldoende kennis om de plannen van verschillende aanbieders te beoordelen en om, in een situatie van informatie-asymmetrie, effectief toezicht te houden op de concessiehouder? Wat gebeurt er als de concessiehouder failliet gaat? Hoe wordt de dienstverlening dan geborgd? Hoe worden andere publieke waarden geborgd?

Anders dan bij de aardgas- en elektriciteitsvoorziening worden de kosten van warmtenetten niet gesocialiseerd; warmtekosten worden uitsluitend gesocialiseerd per kavel. Gaan de burgers van Leiden straks meer betalen dan de burgers van Den Haag en Rotterdam, voor dezelfde restwarmte? En hoe zit het met de kostenverschillen tussen wijken en buurten? Het opknippen van Nederlandse gemeenten in warmtekavels leidt tot een lappendeken van warmtenetten met grote verschillen in de kwaliteit en kosten van duurzame warmtevoorziening per kavel. Dat heeft zowel te maken met verschillen in de beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen als met verschillen in de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Enerzijds rijst hiermee de vraag of burgers kunnen rekenen op enige rechtsbescherming bij het aanwijzen van warmtekavels door de gemeente. Anderzijds is het de vraag of het maatschappelijk aanvaardbaar is dat er grote verschillen in de kosten van warmte ontstaan tussen gemeenten en tussen wijken en buurten binnen een gemeente. Het publieke debat hierover zal ongetwijfeld gevoerd gaan worden, want warmtevoorziening is in ons klimaat voor alle burgers een essentiële dienst die we niet voor niets altijd als nutsvoorziening hebben beschouwd.

Wij bevelen aan dat de gemeente haar burgers pas overlevert aan de warmtemonopolisten als zij absolute waarborgen heeft voor de duurzame beschikbaarheid, betrouwbaarheid en betaalbaarheid van de warmtelevering voor haar burgers en nadat zij zich verzekerd heeft van de maatschappelijke acceptatie. Zolang die waarborgen ontbreken, doet de gemeente er verstandig aan een pas op de plaats te maken en het bestaande gasnet te koesteren als reële optie voor een toekomstig waterstofnet.

Bescherming van bodem en drinkwater

Een grote complicatie bij het inrichten van een warmtenet is de grote heterogeniteit van de lokale warmtevraag en het warmteaanbod. Welke techniek geschikt is wordt aan de ene kant bepaald door de lokale/regionale beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen en aan de andere kant door de aard en kwaliteit van de lokale gebouwvoorraad. Op beide fronten zijn er grote verschillen tussen locaties, die bepalend zijn voor het benodigde temperatuurniveau en voor de kosten van de nieuwe warmtevoorziening. Voor nieuwe ontwikkelingsprojecten van woonwijken, bedrijventerreinen en industrie kan de bouw in samenhang met de beschikbaarheid en ontwikkeling van lokale duurzame warmtebronnen worden gepland. Daarbij zal bij voorbaat rekening gehouden moeten worden met klimaatverandering. Langdurige perioden van droogte en een hogere frequentie en intensiteit van regenval zullen repercussies hebben voor de beschikbaarheid van bijvoorbeeld aquathermie en bodemwarmte. Ook de inzet van (grootschalige) geothermie vereist planning en coördinatie, zowel wat betreft de ontwikkeling van de bovengrondse warmteafzet en de combinatie met andere

functies in de ondergrond, als het zekerstellen van de continuïteit van warmtelevering op de langere termijn.

Er is dringend behoefte aan heldere principes voor allocatie van ruimte in de ondergrond

Het gebruik van dergelijke bronnen vereist in elk geval een gecoördineerde benadering met de drinkwaterbedrijven en de waterschappen, gezien de noodzaak van het waarborgen op de langere termijn van de drinkwatervoorziening, de waterveiligheid en de beschikbaarheid van water voor natuur en landbouw (waterpeilbeheer).

Behoud het aardgasnet totdat haalbare alternatieven beschikbaar zijn en als reële optie voor een toekomstig waterstofnet

Gegeven al die onzekerheden is het de vraag of de gemeente er niet verstandiger aan doet even af te wachten en het bestaande fijnmazige gasnet vooralsnog te koesteren. Zolang er aardgas geleverd wordt, moeten geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden aan het gasnet om veiligheidsredenen sowieso doorgang vinden. De beschikbaarheid van aardgas is geen probleem; die is niet afhankelijk van Groningen. Aardgasvoorraden zijn breed verspreid over de wereld (geen OPEC-achtig kartel), de voorraden zijn tot ver in de toekomst toereikend, aardgas komt niet alleen uit Rusland en voormalige Sovjet-staten, maar ook uit heel veel andere delen van de wereld, via de GATE-terminal (LPG). Waterstof kan aardgas te zijner tijd vervangen. Waterstof kan bijgemengd worden in het aardgasnet, zodat een geleidelijke transitie van aardgas naar waterstof mogelijk is. Op dit moment lopen er al pilots met pure waterstofvoorziening in Nederland (o.a. in Stad aan 't Haringvliet en Hoogeveen). Nederland is dankzij de lege gasvelden op de Noordzee goed gepositioneerd voor de productie van blauwe waterstof, zolang groene waterstof nog niet in voldoende hoeveelheden beschikbaar is. In de toekomst is het waarschijnlijk dat we niet alle groene waterstof die Nederland nodig heeft in eigen land zullen maken, maar het in grote hoeveelheden met schepen en via pijpleidingen zullen importeren uit landen die gunstiger condities dan Nederland hebben voor relatief goedkope, grootschalige productie.

Zoals er grote onzekerheden zijn over de beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen en de technologie die nodig is om die bronnen duurzaam te exploiteren, zo zijn er ook grote onzekerheden over de toekomstige beschikbaarheid van alternatieven voor aardgas: groen gas, synthetisch gas, synthesesgas, blauwe en groene waterstof. De zekerheid die we wél hebben is de beschikbaarheid van een fijnmazig aardgasnet, dat tegen relatief geringe kosten geschikt kan worden gemaakt voor transport en distributie van waterstof. Dat aardgasnet vertegenwoordigt een enorme investering uit het verleden, waarvan we nog decennia kunnen profiteren als waterstof de brandstof voor de toekomst zou worden, met alle voordelen van flexibiliteit en schaalbaarheid.

Koester het bestaande gasnet totdat bewezen alternatieven beschikbaar komen en als reële optie voor een toekomstig waterstofnet (of andere klimaatneutrale, gasvormige energiedragers).

Energiehubs

Over de energiehubs die vanwege de **noodzakelijke ruimtereserveringen** een prominente plaats hebben in de Omgevingsvisie, hebben wij nog veel vragen. Op welke schaal moeten we die energiehubs zien? Op de schaal van wijken, buurten of kleinere eenheden? En welke partij zou dan de balancering van elektriciteit, warmte, groen gas en eventueel waterstof voor zijn rekening moeten nemen? In principe vallen die energiediensten onder verschillende regimes van wetgeving en regulering en is het vooralsnog volkomen duister welke partij, onder welke voorwaarden zo'n mandaat zou kunnen krijgen en hoe de burgers dan beschermd zijn tegen misbruik van hun eigen gebruikersdata en tegen misbruik van marktmacht door leveranciers.

Ook blijft het in de Omgevingsvisie verre van duidelijk wat Leiden voor ogen heeft met een **Smart City grid**. Voor de energiehubs signaleren we alvast dat de real-time balancerings van productie en consumptie van verschillende energiedragers en energiediensten in energiehubs enorme dataflows met zich meebrengt. Die data zijn in principe niet van de gemeente, maar van haar burgers. De gemeente lijkt zich noch bewust van het issue van data ownership noch van de intensiteit van het dataverkeer dat geacommodeerd moet worden in de gedroomde toekomst voor 2040.

Pas op de plaats maken

De gemeente zou er verstandig aan doen voorlopig een pas op de plaats te maken en af te wachten hoe de warmtemarkt zich ontwikkelt. Vooralsnog zijn er grote onzekerheden. Zo is er ook sprake van een sterke technologische dynamiek. Er zijn veel vormen van alternatieve warmtevoorziening (anders dan aardgas) denkbaar, waarbij verschillende warmtebronnen (restwarmte, geothermie, aquathermie, ondiepe bodemwarmte, etc.), verschillende energiedragers (afval, biomassa, groen gas, waterstof) en verschillende schaalniveaus van distributie (van individuele huishoudens tot wijk/stad/regio/land) in beeld komen. Het arsenaal van potentiële technische oplossingen is een bonte verzameling van rijp en groen, met grote onderlinge verschillen in schaalniveau, complexiteit en flexibiliteit. Het bestaan van deze verschillen en de huidige en voorziene technologische dynamiek maken het hoogst onwaarschijnlijk dat het aanbod zich op afzienbare termijn zodanig ontwikkelt dat een stabiele marktwerking mogelijk wordt.